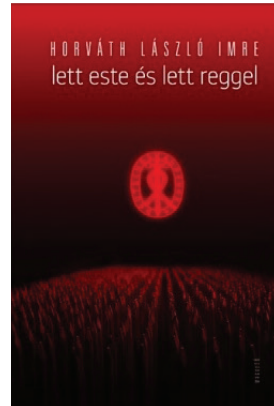

Képzeljék el, hogy a németek megnyerték a második világháborút! Milyen világ következne utána? Főként erre a kérdésre keresi a választ **HORVÁTH LÁSZLÓ IMRE** *Lett este és lett reggel* című regénye.

Ha az ördög náci lenne

Aköltőként debütált Horváth László Imre második próza-kötete jóval nagyobb lélegzetvétélre sikerült, mint az első (kis)regény. A terjedelemnek megfelelően a téma is grandiózusabb. Amíg az alig kilencven oldalas *Nézd, havasak a fák, tél van* című könyv az egyén problémáival foglalkozik, mint például egy szerelmi háromszög vagy az emigráció kellemetlenségei, a *Lett este és lett reggel* már az egész világ sorsára fókuszál. A választott téma egészen klasszikus, legalább a középkori moráliákig nyúlik vissza, hiszen a jó és a gonosz közt vívódó emberiséget ábrázolja. A mű újdonsága így nem a problémafelvetésben rejlik, inkább a kerettörténetben. Az üzenetet itt nem allegorikus figurák közvetítik, hanem egy győztes, naplóíró náci vezető.

Igen, győztes. Ugyanis a regény újragondolja a történelmet, eljátszik azzal a gondolattal, mi lett volna, ha a nácik megnyerik a második világháborút. Az effajta riasztó történelemátírás nem példa nélküli, gondolhatunk itt egyebek mellett Philip K. Dick *Az ember a Fellegvárban* című sci-fijére. Horváth László Imre regényének szüksége volt egy extra csavarra, amit meg is kapott a narrátor személyében, hiszen az eseményeket egy hatalomra éhes náci, Klaus Arme szemszögéből látatja.

Ez a kiinduló helyzet ígéretes, azt sejteti, hogy a történet kezdetekor tizennyolc éves, klasszikafilológia szakos mintanáci lelki változásai tárulnak fel előttünk, megvilágítva a történelem egyénre gyakorolt hatását. A naplóformában rejlő jellemábrázolási lehetőséget azonban nem használja ki a szerző, ugyanis – talán a történelem szakos diploma mellékhatásaként – szinte az egész fiktív jegyzet az egyén helyett a keret történelmi meg-

alapozására koncentrálnak. Így mutatja be például Sztálin később részletesebben is tárgyalt halálát: „[...]miután a harmincas években majdnem kiirtotta a saját tábournoki karát, és a kommunista párt nagy részét is, amikor 1943 telén be kellett volna számolni az eredményekről, az életben maradtak közül sokan pánikba estek, és Rokoszsovszkij megtette a lehetetlent, megölte a vezért hadászati központjában. Ironikus, hogy Zsukov pont a kivégzését várta a Ljubjanka pincebunkerében, és mire elért oda is a gyilkosság híre, őt már tarkón lőtték. Az egyetlen valamirevaló orosz tisztet, aki '41 telén visszavetette a csapatainkat Moszkva alól, és esetleg valami reményt adhatott volna a neve.”

A mű részletekbe menően elmagyarázza, hogy a Harmadik Birodalom hogyan jutott el a győzelemig, hogyan tökéletesítette az emberirtást az Auschwitzból továbbfejlesztett Reményváros nevű lágerkomplexummal. Ezzel kapcsolatban említ néhány sablonossá vált gondolatot is, például az atombomba veszélyeiről, az Isten helyét átvevő természettudományokról és arról, hogy az információs technológiák milyen egyszerűvé és önként vállalttá teszik az emberek megfigyelését. Közben a főhős lelki világáról nem tudunk meg semmit.

Ennek az lehet az egyik oka, hogy Klaus Arménak nincs is lelke. Horváth László Imre írása más irányt választ, mint a legtöbb hitleri Németországot ábrázoló regény, amely nem a szenvedők, hanem az elnyomók szempontjából mutatja be a korszakot (mint például Vonnegut *Éjánya* című, szintén fiktív náci naplóregénye vagy Robert Merle *Mesterségem a halál* című műve). Arme karakterének megalkotásánál nem játszik szerepet a közismert háborús pszichológia, amelynek alapján a hasonló témájú művek az átlagemberhez igen hasonlóknak ábrázolják a birodalom kegyetlen harcosait is. Így a *Lett este és lett reggel* főhősének – a mellékszereplőkkel ellentétben – sikerül megúsznia a világháború kapcsán kissé elcsépelte vált jellemábrázolást: ő nemcsak egy katona, akinek ártatlansága a parancsteljesítésben rejlik.

Sajnos, ettől Arme még nem lesz érdekes és jól kidolgozott figura, leginkább egy Disney filmből az antiutópiába átszökött főellenségre emlékeztet. Egyetlen jellemvonása az, hogy gonosz. Ideológiákban nem hisz, így nem egy nagy eszme érdekében szervezi meg milliók meggyilkolását. Kizárólagos célja apja művének folytatása, az Arme dinasztia felépítése. Ennek és a birodalom fenntartásának érdekében a kereszténységet igyekszik kiirtani. Ha ez megvalósíthatatlan, akkor legalább a náci érdekeknek megfelelően szeretné átformálni szeretetvallásból erővallássá.

Sem az emberirtásokkal, a bibliacenzúrázással és a propagandával aratott sikerei, sem az ezzel járó hatalom nem szerez számára különösebb örömet, így a motivációi nem teljesen tisztázottak. Az egyoldalúra sikerült főhős viszont lehetőséget biztosít arra, hogy az utópiiformába öntött moráliát az ember helyett a gonosz nézőpontjából láttassa. Így felvillantja, hogy milyen is lenne például *Az ember tragédiája* Lucifer szemszögéből.

Arménak egy igazán emberi tulajdonsága mégis akad: gyenége a szex. Erre főként azért van szükség, hogy néhány pikáns jelenet is helyet kaphasson a műben, de a főszereplő jellemtelenségének ábrázolásához is hozzáad valamicskét. Partnereiről ugyan képes némi lelkesedéssel írni, de mint az összes többi érdekkapcsolatát, őket is pusztá játékszernek tekinti. Ennek megvan az a mellékhatása, hogy az Arme erotikus vágyait kielégítő szereplők színre lépése is lapos lesz, a karakterek csak funkciójuk miatt fontosak. Ugyanez igaz a többi mellékszereplőre is, akik szintén a végtelékig leegyszerűsítettek – vagy a gonoszok táborát erősítik, vagy a jószágot képviselve szenvednek. Arme így mutatja be például a végtelenül tiszta és ártatlan feleségét és a velejéig romlott apját: *„Emlékszem apára és Kathrinra, ahogy egymás mellett ültek a szokásos lakáskoncerteken. Nem tudták megunni a H-mollt, a kárhozat és az üdvözülés dühödét és isteni párharcát, mindig kérték. Egymás mellett ültek, sokszor kézen fogva, mert apa nagyon szerette Kathrint és persze Kathrin is apát. Én pedig szerettem figyelni őket, a gyereklány csukott szemű, szenvedélyes angyalarcát, és a nyitott szemű szörnyeteg elégedett mosolyát, a hozzám legközelebbit, [...] – a zene mindkettőjüket igazi önmagukká varázsolta.”*

Az istenire és sátánira redukálás központi eleme a műnek, amelyet három kulcsfontosságú párbeszéd gyűjt egybe. Arme ugyanis a maga szórakoztatása és szakmai előrehaladása érdekében előszeretettel társalog keresztény mártírokkal. Ez kiváló ürügy arra, hogy a két szembenálló nézet ne csak történelmi, hanem elméleti síkon is összecsapjon. Így kaphatnak helyet a regényben a jó és rossz rendeltetéséről és harcáról, a náci ideológiáról és a keresztény világszemléletről, a pusztító és teremtő erőről szóló hosszabb elmélkedések. Ezek a kiemelt szövegegységek a mű fordulópontjainál (elején, közepén és végén egyaránt) reflektálnak a regényvilágban lezajló történelmi eseményekre, summázzák azoknak a tanulságát, és kitérnek olyan lételméleti, metafizikai kérdésekre, mint a hit, remény és szeretet az ember életében. Az említett részek arra is rákérdeznek, hogy ha Isten létezését elfogadjuk, akkor hogyan magyarázhatóak meg a nagy

történelmi kegyetlenkedések, mint például a holokauszt.

A párbeszéddek sok szempontból vizsgálják a jó és a gonosz har-
cát, így érdekes kérdések és meglepő válaszok is megbújnak a
szórengetegben. Az olykor egészen eredeti teológiai értekezések
értékét viszont jelentősen csorbítja az alig-alig kidolgozott stílus.
A hosszadalmas fejtegetések végtelennek tűnő ismétlésbe torkoll-
nak, túlmagyarázva az újra és újra felbukkanó tételmondatokat.
Az élvezhetőséget rontja az is, hogy a függő beszédben lejegyzett
párbeszédeknek nehéz megállapítani, hogy kihez is tartoznak az
elhangzott szavak. A stílus gyengéi emellett a főhős személyiségét
aláásó közhelyes szóösszetételek, amelyekre ilyen példák talál-
hatóak a szövegben: „a Gulág egyik pöcegödre”, „elfújta őket a
történelmi szél”, „hab a népnak szánt tortán”, illetve „[a] nagy
birodalmak romjain mindig koldusok tengődnek, korcs fajták,
paródiái a régi dicső ősöknek”. Ezeket pedig helyenként olyan
képzavarok tarkítják, mint a „fegyelmezetten lézengő” szókap-
csolat. A stílus javára válnak viszont a szövegegységbe belesimuló
irodalmi utalások, amelyek sikeresen elkerülnek az öncélúságot.
Ilyen például az apa karakterét velősen bemutató shakespeare-i
utalás: „*Úgy döntöttem, nevetett apa, hogy gazember leszek,
mint III. Richárd. Az ember nem a gonoszt választja, hanem egy
másik utat, egy keményebb utat, háborút, pusztító háborút. A
háborúk korában ez a logikus döntés, vagy saját világodon belül
számúzve próbálhatod túlélni a saját életedet.*”

Ez önmagában nem elég ahhoz, hogy megmentse a regény
magvát: a jó és a rossz konfliktusát boncolgató kérdéseket. Az
erős eszmeiség élménye elveszik a stílusbeli döccenők, a keret-
történet részletessége és a kidolgozatlan karakterek között. A
mű így összességében azt az érzést kelti, hogy egyedül a törté-
nelmi ábrándozás kötötte le az író figyelmét, a szereplők, a stílus
és a szöveg lényegét adó teóriák rovására. Így talán három kifor-
rottabb filozófiai esszé eredményesebb hordozója lett volna az
érdekes, de a regénybe nem letisztultan és logikusan átültetett
gondolatoknak, mint a luciferi napló.

BALOGH RÉKA